

پیربکران و اشترجان

می‌رود ، در اوایل سلطنت اولجایتو در این محل مردی عارف و زاهد بنام محمد بن بکران وفات کرده و در محل فعلی بقعه که احتمالاً محل تدریس او هم بوده بخاک سپرده شده است و آرامگاه او را از لحاظ تجلیل مقام علمی و مذهبی او با انواع گنج‌بری و کاشیکاری متداول آن دوره تزیین کرده اند .

۱ - لنجان : بلوک لنجان از نواحی بسیار حاصلخیز و پربرکت اصفهان است که در جنوب غربی شهر واقع شده ورودخانه از میان آن میگذرد و بدو قسمت لنجان علیا و لنجان سفلی تقسیم میشود .

لنجان سفلی بطول ۴۲ و عرض ۳۰ کیلومتر محدود است از شمال به اصفهان و بلوک ماربین . از مشرق به شاه‌کوه و از جنوب به کوه اشترجان که لنجان سفلی را از لنجان علیا جدا میکند . زاینده‌رود این قسمت را بدو بخش شرقی و غربی تقسیم میکند . قسمت غربی آنرا بلوک اشترجان و قسمت شرقی را دهستان گرگن مینامند و زارعین در دو طرف آن بیشه‌هایی احداث کرده‌اند که از منابع اقتصادی این منطقه است و به‌لاوه زیبایی خاصی به این دشت پهن‌آور بخشیده و تفرجگاه عمومی است . کشاورزی عمده این ناحیه کشت برنج و در درجه دوم گندم و جو و صیفی‌کاری مانند هندوانه ، خربوزه و پیاز است ولی باغات میوه آن بسیار کم‌و‌انداری نیز به علت فقدان مراتع طبیعی ضعیف و لجنیات و فرآورده‌های آن کم است .

آثار تاریخی موجود در لنجان عبارتست از : مسجد اشترجان از قرن هشتم هجری و پل بابا محمود از دوره صفویه و بقعه پیربکران از قرن هشتم و مقبره سارا خاتون زیارتگاه کلیمیان اصفهان و قلعه بتری که از قلاع مشهور اسماعیلیه است . «غار قلعه بزی» و «غار گیلی میلی» که چشمه آب و چنار عظیم‌الجثه‌ای دارد و مورد توجه کلیمیان و مسلمانان است و قریه شهر و فیروزان که در دوره سلاجقه شهری بزرگ و آباد بوده است . مرکز لنجان سفلی بخش فلاورجان است که پلی تاریخی نیز از عهد صفویه دارد . مرکز لنجان علیا مبارکه است و آبادیهای مهم آن عبارتست از :

خولنجان (خان لنجان) دیزبچه - کَرکوند - نیکوآباد - ونیچه - اُشیان - درچه - آدرگان .

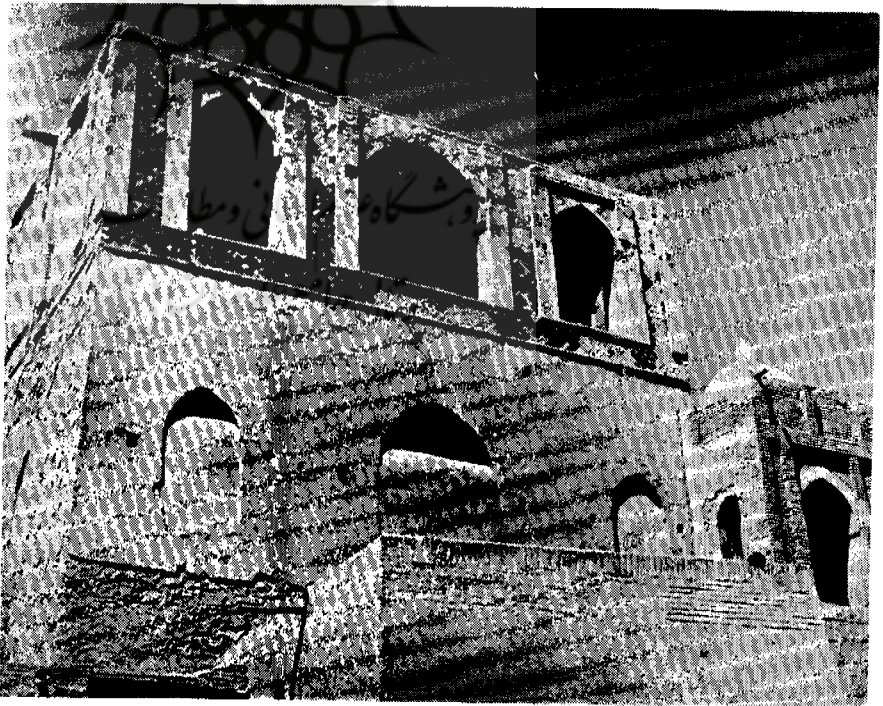
لطف‌الله هنرفر دکتر در تاریخ

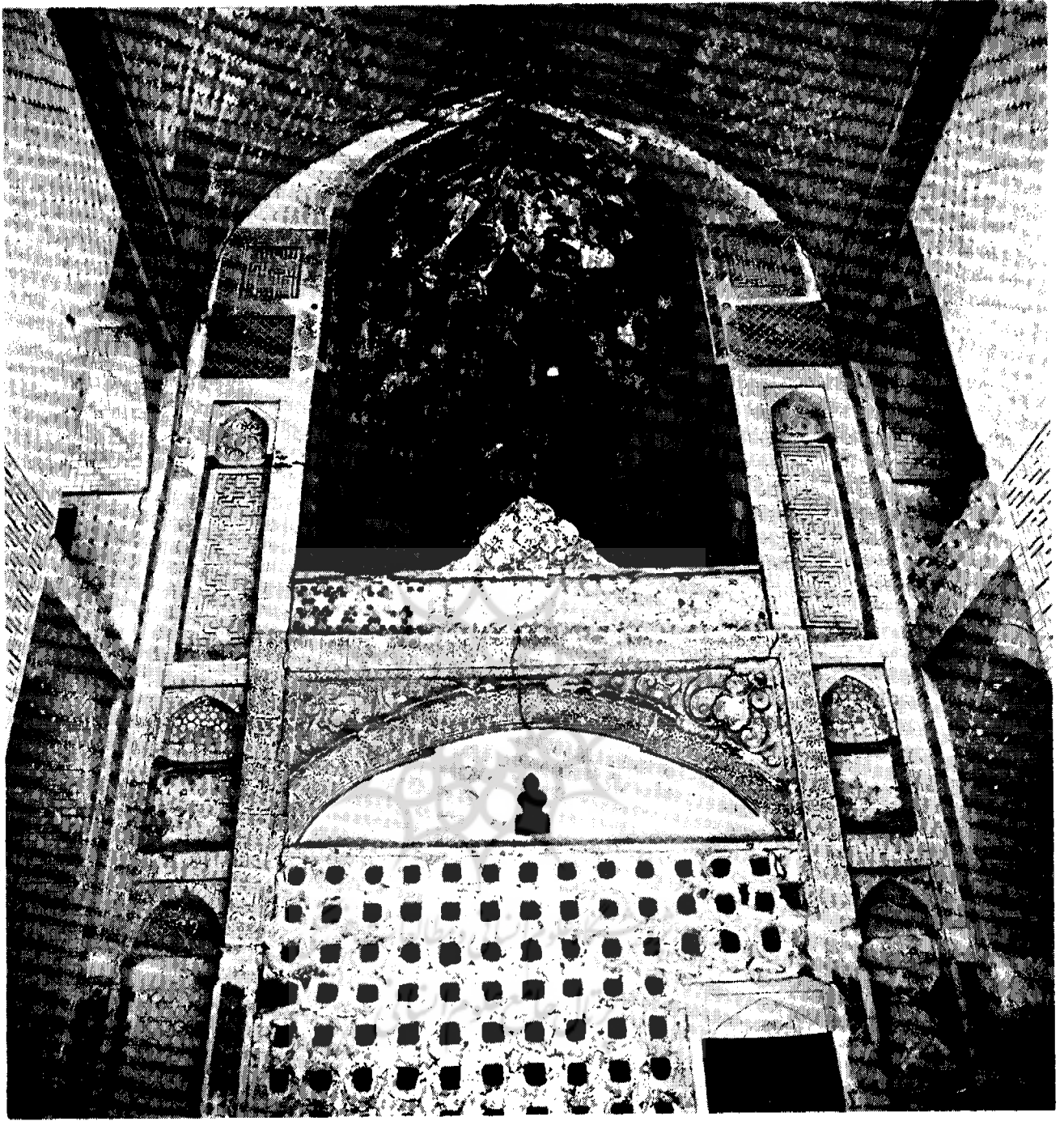
باشکوه برجای مانده و از آنجمله است دوائر تاریخی در لنجان اصفهان بنام پیربکران و اشترگان که امروز اشترجان گفته میشود .

بقعه پیربکران

در سی کیلومتری جنوب غربی اصفهان در روستای پیربکران یک اثر تاریخی و هنری وجود دارد که نمونه عالی آثار هنری قرن هشتم ایران بشمار

سلطان محمد خدا بنده (اولجایتو) که از ۷۰۳ تا ۷۱۶ هجری قمری بر تخت ایلیخانان تکیه زد تحت تعالیم علامه جمال‌الدین حسین بن مطهر حلی بمذهب شیعه تمایل پیدا کرد و در دوره او کتیبه محراب عالی گنج‌بری مسجد جامع اصفهان و مساجد دیگری را بنام ائمه اطهار زینت دادند . از دوره اولجایتو در اصفهان آثاری

نمای داخلی بقعه پیربکران در اصفهان

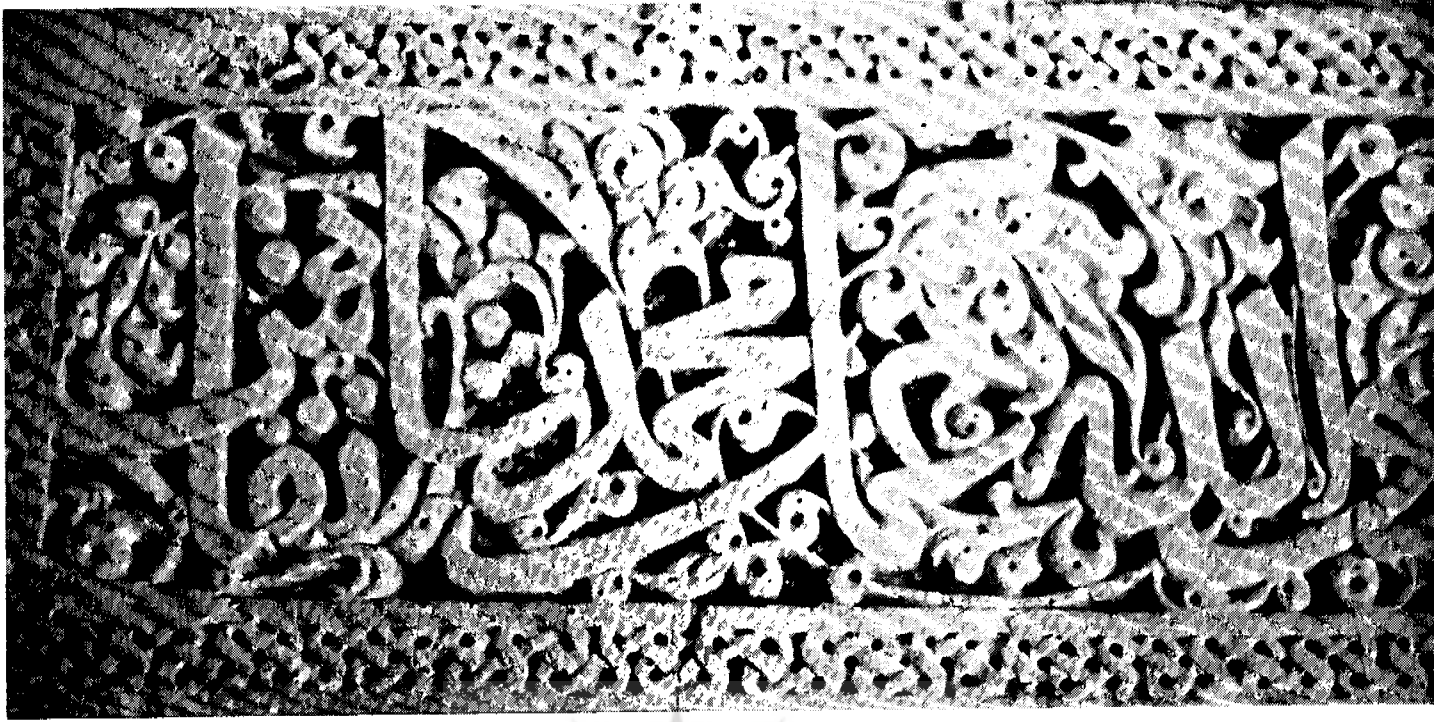
→ نمای خارجی ضلع شرقی بقعه پیربکران

کتیبه تاریخی گجبری شده در داخل بقعه پیربکران

عکس صفحه مقابل : انتهای کتیبه گجبری در داخل بقعه پیربکران ، عمل محمدشاه نقاش

بنای مزبور شامل سه قسمت است :
 اول رواق بقعه که از کوچه مجاور آن
 به صحن بقعه منتهی میشود . دوم صحن
 بقعه که دارای ستف بلند است و در
 اطراف آن ایوانچه‌ها و غلام‌گردشهایی
 واقع شده و دیوارهای هر چهار جانب آن
 و نیز پوشش طاق ایوان با خطوط کوفی
 و بنائی و شاخ و برگ و گل و بوته‌های
 گچ‌بری شده تزیین شده است . سوم
 آرامگاه پیربکران که در ضلع شمالی
 بقعه و متصل به اطاق محفوظی که ظاهراً
 محل تدریس و ریاضت محمدبن بکران
 بوده قرار دارد و اطراف و جوانب آن
 با گچ‌بری تزیین شده است .

کتیبه گچ‌بری سردر ورودی رواق
 و تزیینات گچ‌بری آن بمناسبت آنکه در
 معرض تأثیر عوامل جوی قرار داشته
 است آسیب زیاد دیده ولی رواق آن که
 سردر خارجی بقعه را به مدخل صحن
 آن اتصال میدهد دارای گچ‌بریهایی جالب
 است .

کتیبه سردر صحن بقعه که بخط

ثلث بر زمینه گل و برگ گچ‌بری شده
 است بشرح زیر میباشد :
 « هذه العمارة المباركة الشيخ
 المشايخ المسلمين محمد بن بکران فی ثلث
 و سعمائه » .

صحن بقعه پیر بکران محوطه
 محصور و مستف کوچک است که از
 سه جانب شرقی و غربی و شمال مسدود
 میباشد و فقط از قسمت فوقانی جانب
 جنوبی که محراب عالی گچ‌بری آن در
 این قسمت واقع است با خارج ارتباط
 پیدا میکند و از همین قسمت باز این
 جبهه است که عوامل جوی به داخل
 بقعه نفوذ کرده و آسیبهائی وارد آورده
 است .

تزیینات داخل بقعه از نوع گچ‌بری
 و کاشیکاری است ، نوع کاشیهائی که
 برای آرایش داخل بقعه بکار رفته از
 نوع کاشیهای قرن هشتم هجری و دارای
 رنگ و لعاب جالب مخصوص است ولی
 موجب تأسف است که بیشتر این کاشیها
 را در زمانی که هنوز بناهای تاریخی

تحت مراقبت مستقیم دولت نبوده است
 استفاده جوان ربوده‌اند و اکنون فقط
 جای خالی آنها مشاهده میشود ،
 اما قسمت عمده تزیینات گچ‌بری آن
 خوشبختانه باقی مانده است و بر رویهم
 مجموعه ساختمان و تزیینات بقعه پیر
 بکران از آثار ارزنده هنری و تماشائی
 اصفهان است .

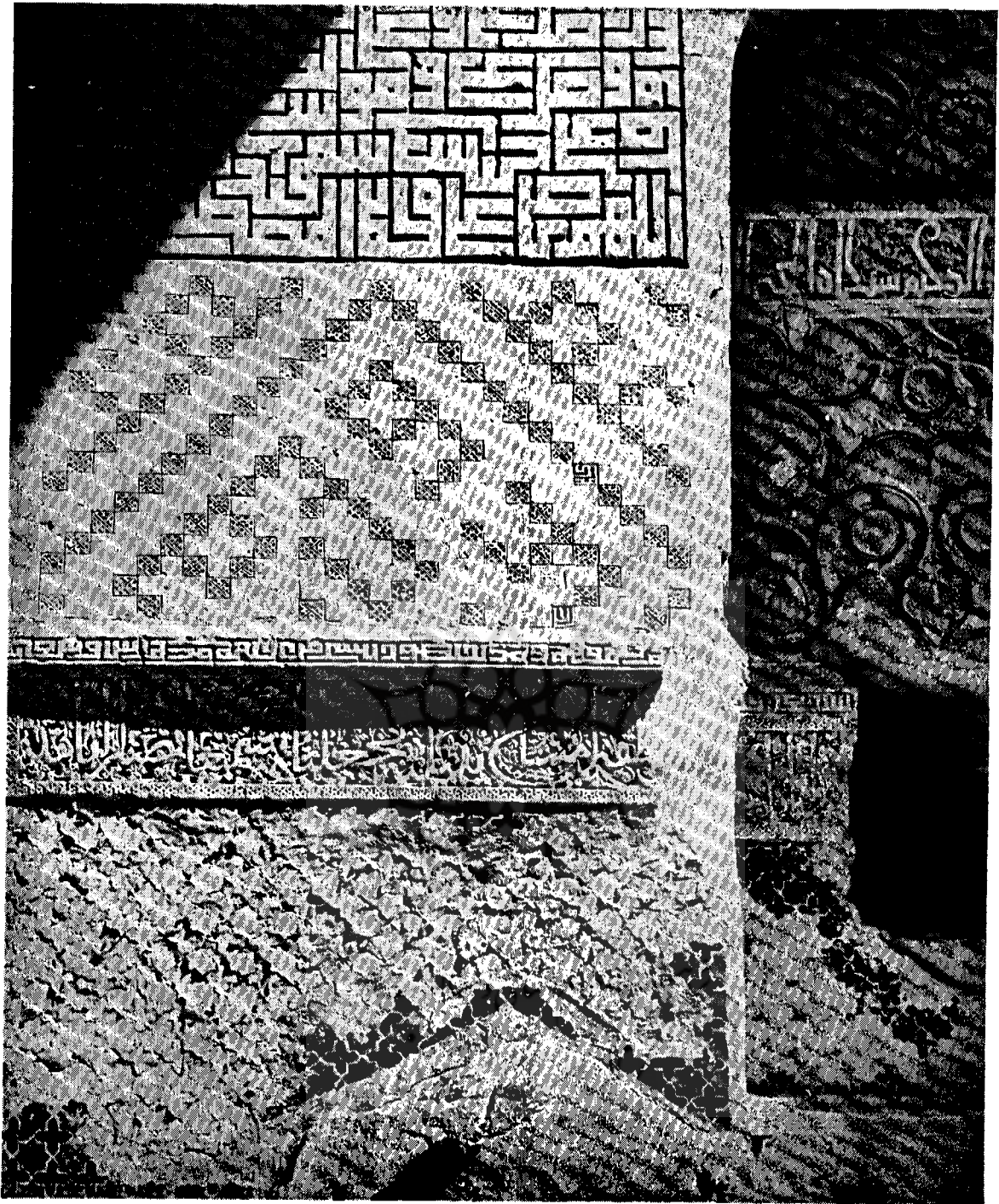
محمدشاه نقاش

کتیبه‌های اطراف صحن بقعه در
 دو سطر و به ارتفاع حدود یک متر و نیم
 از سطح بقعه شامل آیه‌الکرسی و آیاتی
 از سوره شریفه دهر است و در انتهای
 کتیبه‌ها نام استاد هنرمند گچ‌بر بقعه
 محمدشاه نقاش بشرح زیر آمده است :

« . . . و یطعمون الطعام علی حبه
 مسکیناً و یتیمأ و اسیرأ صدق‌اله عمل
 محمدشاه نقاش »

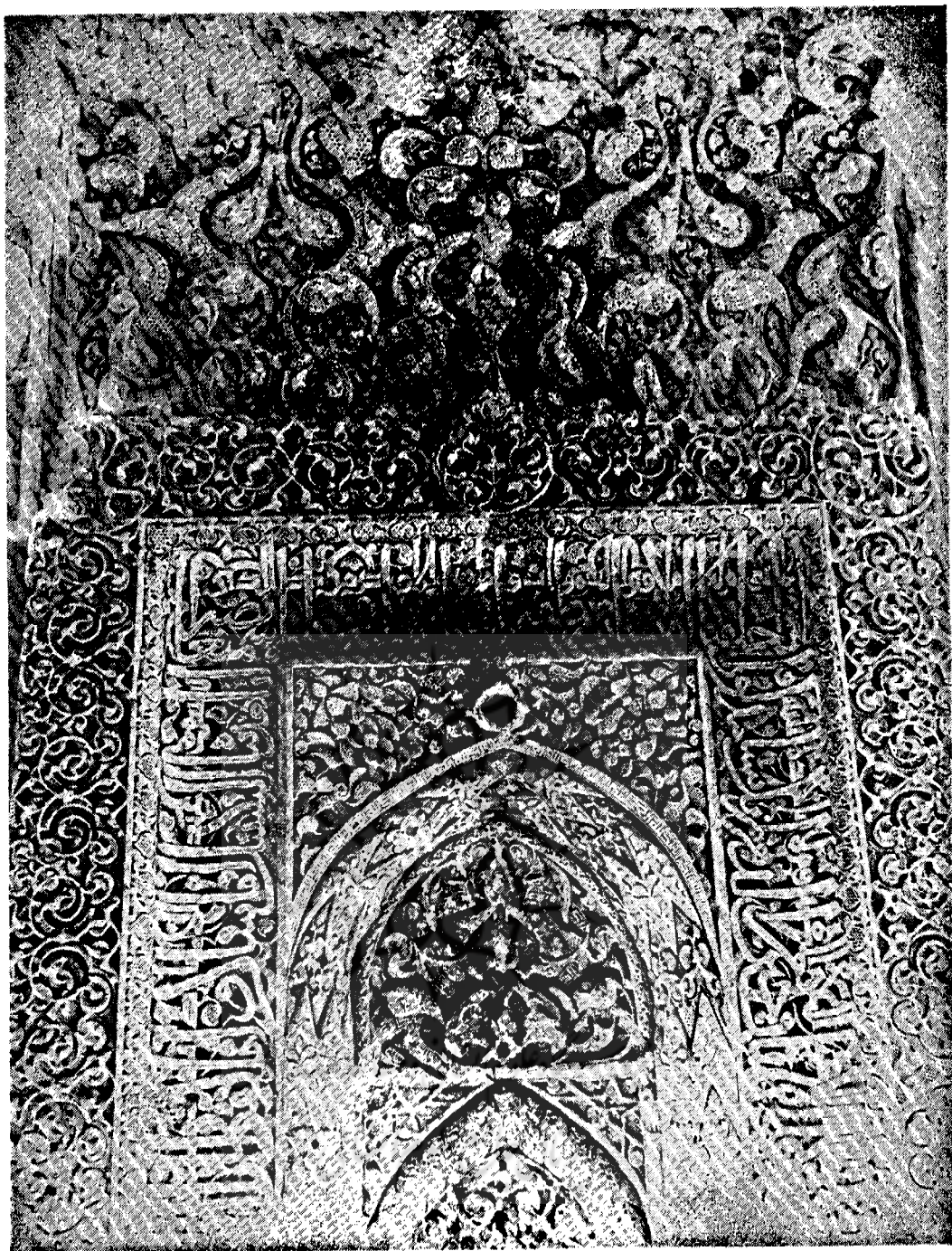
بر جزر شرقی بقعه اسامی خلفای
 راشدین بخط بنائی بر زمینه شطرنجی و
 داخل مربع‌های بزرگ و همچنین صلوات
 بر چهارده معصوم (ع) گچ‌بری شده است

تزیینات گچبری در داخل بقعه پیربکران و جای پای اسب الیاس در صخره داخل بقعه

محراب عالی گجبری در ضلع جنوبی داخل بقعه پیر بکران

و این ترتیب ذکر نام خلفا و ائمه اطهار شیعه در سایر آثار دوران الجایتو نیز مشاهده میشود .

در پائین جزر شرقی تخته سنگی وجود دارد که بحال طبیعی در این محل باقی مانده و در داخل آن يك فرو رفتگی بشکل پا مشاهده میشود که عامه مردم آنرا جای پای دلدل و بعضی هم جای پای اسب الیاس میدانند^۲ .

بین دو جزر ضلع شرقی بقعه دریک طاق نما یا ایوان کوچک بخط کوفی عبارات زیر گچبری شده است :

«بسم الله الرحمن الرحيم . سبحان الحی الباقی»

و بر جانب جنوبی این طاق نما بخط ثلث کتیبه زیر مورخ سال ۷۱۲ هجری گچبری شده است :

«هذه الصفة المباركة الشيخ المشايخ المسلمين قدوة ارباب المحققين محمد بن بکران قدس الله روح العزيز سنة اثني عشر و سبعمائة .»

در ضلع جنوبی صحن مستطی بقعه پیر بکران محراب بزرگی گچبری شده است که با تزیینات گل و بوته و شاخ و برگ و خطوط کوفی و ثلث مشتمل بر آیه الکرسی و آیاتی از سوره مبارکه دهر آرایشهای گچبری این ضلع بقعه را تشکیل میدهد .

آرامگاه محمد بن بکران

در ضلع شمالی صحن بقعه ، مقبره محمد بن بکران واقع شده که بوسیله مدخلی به داخل بقعه مربوط میشود ، داخل و خارج آرامگاه با تزیینات کاشیکاری و گچبری مزین شده است و در قسمت فوقانی آرامگاه ایوان دیگری که قسمتی از طبقه دوم این ساختمان را تشکیل می دهد و رابط بین دو غلام گردش طرفین آن است واقع شده است ، دیوار حد فاصل آرامگاه و صحن بقعه مشبک است و در اطراف این دیوار مشبک کتیبه هائی بخط کوفی و ثلث نوشته شده که شامل سوره فاتحه و آیاتی از سوره

(یس) و آیه الکرسی و صلوات بردوازه امام (ع) است و در ذیل آنها کتیبه تاریخی سنگ آرامگاه مورخ سال ۷۰۳ هجری قمری و مشتمل بر نام استاد سازنده آن سراج بشرح ذیل قرائت میشود .

«هذه الروضة المقدسة المباركة لشيخ المشايخ وقدوة ارباب المحققين محي معالم الشريعة معظم معالم الطريقة كاشف اسرار الحقيقه حجة الحق على الخلق هادي الخلق الى الحق العارف باسرار الربوبية الواقف بآثار الالهية محمد بن بکران جعلها الله روضة من رياض الجنة في ليلة الثلاثاء عشر شهر ربيع الاول سنة ثلث و سبعمائة عمل سراج .»

بر جانب شرقی سنگ مزار محمد بن بکران کتیبه زیر قرائت میشود :

«هذه الروضة المقدسة الشيخ المشايخ المسلمين قدوة ارباب المحققين محي معالم الشريعة كاشف اسرار الحقيقة واقف بآثار الالهية حجة الحق على الخلق محمد بن بکران نور الله قبره في سنة ثلث و سبعمائة .»

آرامگاه محمد بن بکران بوسیله مدخل کوتاهی که بحال خمیده باید از آن گذشت و در ضلع شمالی اطاق آرامگاه قرار دارد و بد اطاق تاریکی اتصال مییابد که طاق آن مخروطی شکل است و بر دیوار جنوبی و اطراف طاق آن بخط کوفی و ثلث کتیبه هائی مشتمل بر سوره (اخلاص) و آیاتی از قرآن گچبری شده است^۳ .

آثار کهن یهودی در پیر بکران

سکونت قوم یهود در اصفهان سابقه ای بس قدیمی دارد . در قرن چهارم هجری شهر اصفهان به دو بخش بزرگ بنام جی و یهودیه تقسیم میشده و یهودیه از آن جهت به قسمت بزرگ قدیمی شهر اطلاق میشده که قدیمی ترین مرکز یهودی نشین اصفهان در این قسمت قرار داشته است . نویسندگان قدیم از آن جمله مقدسی صاحب کتاب احسن التقسیم فی معرفة الاقالیم

درباره یهودیه اصفهان مطالبی نوشته اند ، مقدسی مینویسد :

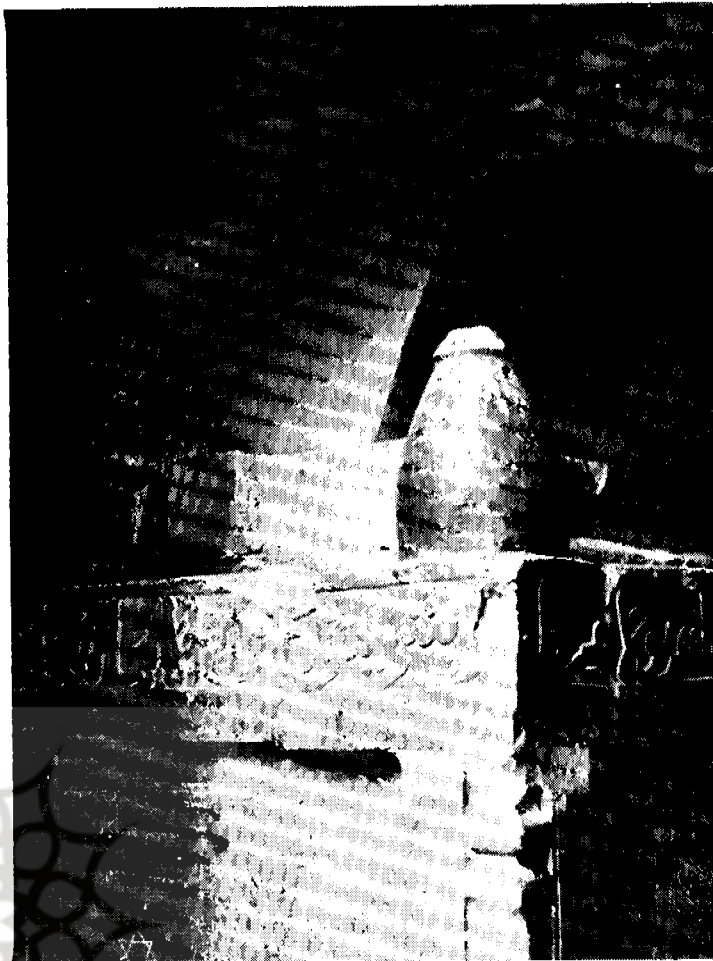
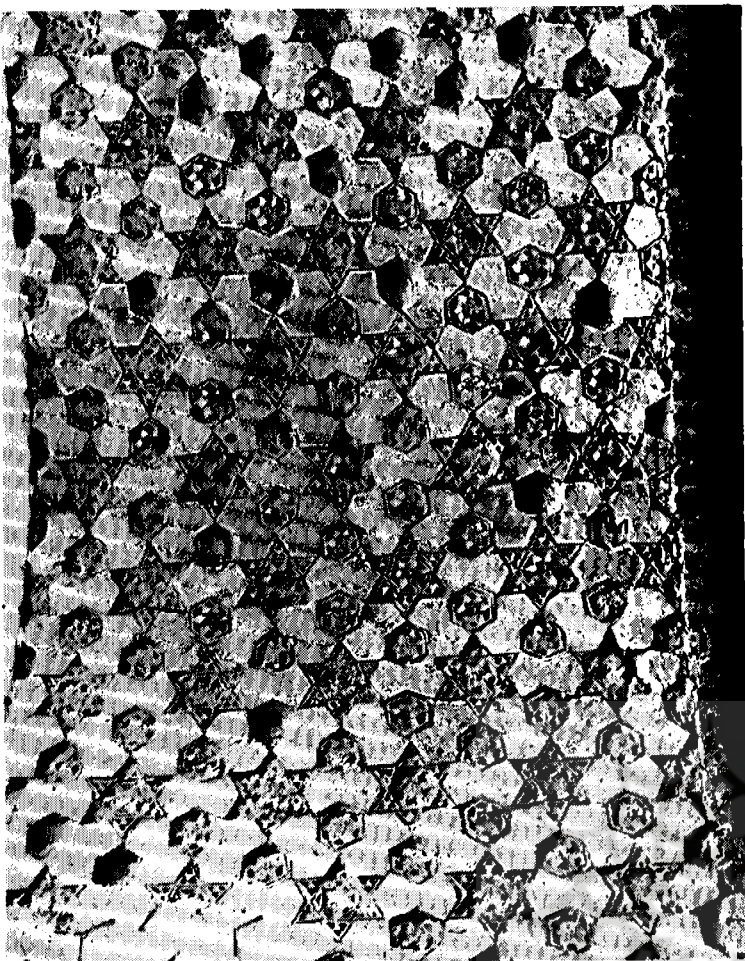
یهودیه از لحاظ وسعت دو برابر جی بود و باین جهت یهودیه نام داشت که در زمان بخت النصر (۶۰۵ تا ۵۶۲ ق م) یهودیان را از بابل کوچ داده و در این مکان ساکن کرده بودند ، یهودیه از حیث وسعت با همدان همسری میکند و بلکه بزرگترین شهرهای ایالت جبال است ، البته ری را میتوان از این حکم مستثنی کرد ، اصفهان يك مرکز تجارتي بود و از آنجا پارچه های ابریشمی و

۲- پروفیسور ارنت هرستفلد Ernest Herzfeld در کتاب خود موسوم به تاریخ باستانشناسی ایران درباره محل مزبور چنین نوشته است :

«اینجانب در سال ۱۹۲۳ (۱۳۴۱ هجری قمری) در لنجان نزدیک اصفهان اثر دیگری از ملکه سوسن پیدا کردم . اسم تازه و معمولی این مکان بمناسبت بقعه بزرگ یکنفر صوفی که در آنجا میزیسته و در سال ۱۳۰۳ م (۷۰۳ هجری) در همانجا رحلت نموده پیر بکران میباشد . لکن اثر مزبور را هنوز بنام (اسْتِرْخاتون) یعنی همان اسمی که در همدان هم معروف است میشناسند . بقعه صوفی نامبرده تقلید و پیروی عالی از طاق کسری است و برکف آن تخته سنگی وجود دارد که جای سم اسبی بر آن مشهود است و منسوب به اسب الیاس پیغمبر بوده . میگویند الیاس از این مکان به آسمان رفته است . گویا این سنگ در ابتداء قرار بوده است بجای سنگی که در معبد اورشلیم وجود دارد نهاده شود و صوفی مزبور بقعه را که متعلق به قوم یهود بوده تصرف نموده است . مزار پیر متصل به اطاق کوچکی است که سقفش گنبدی و ساختمانش قدیمتر از مقبره است . علی الظاهر پیر بکران در همین اطاق تدریس مینموده و یکی از شاگردان وی ایوان وسیعی را احداث کرده تا استادش راحت تر بتواند تدریس نماید و پیر بکران صفا واقع در جانب شرقی ایوان را برای جایگاه معمولی خود اختیار نموده است (آثار ایران جلد اول - جزوه دوم ترجمه فارسی صفحه ۲۶ و ۲۷) .

۳ - برای اطلاع بیشتر از کتیبه های بقعه پیر بکران مراجعه شود به کتاب گنجینه آثار تاریخی اصفهان تألیف نگارنده .

آرایشهای گجبری و کاشیکاری در غرفه فوقانی داخل بقعه پیربکران

آرامگاه محمد بن بکران در ضلع شمالی داخل بقعه

آمده و اکنون بردیوار یکی از طاقنماهای داخل کنیسه نصب شده است، کتیبه این لوح سنگی بخط عبری برجسته مشتمل بر آیاتی از توریة و تاریخ تحریر و نصب آن از اوایل قرن دوم مسیحی بشرح زیر است:

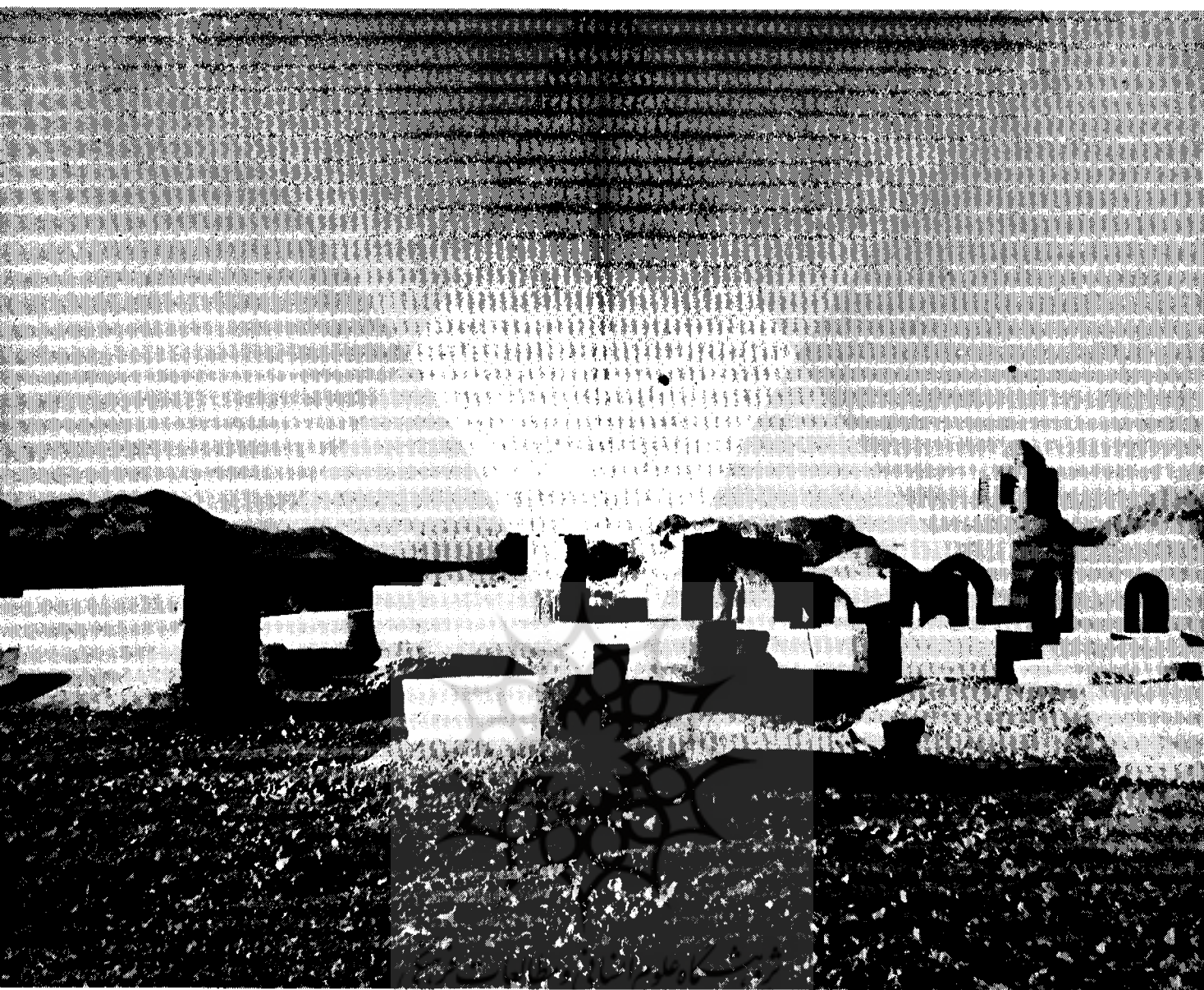
«دروازه‌های عدالت را برای من بگشاید. به آنها داخل شده خدا را حمد خواهم گفت دروازه خداوندان نیست. عادلان بدان داخل خواهند شد» و این

روستای پیر بکران مشاهده میشود و این آثار شامل بقعه‌ها و سنگهای قدیمی قبور یهودیان است که از زمانی بسیار قدیم در این محل مدفون شده‌اند، هم‌اکنون نیز گورستان عمومی یهودیان اصفهان همین قبرستان قدیمی است و یهودیان اصفهان اموات خود را برای تدفین از شهر اصفهان باین محل می‌آورند. در کنیسه یعقوب پیر بکران که بنام استرخاتون (سارح بنت آشیر) نیز شهرت دارد ضمن تجدید ساختمان سقف کنیسه، سنگ نوشته‌ای بطول ۹۵ و عرض ۷۵ سانتیمتر از زیر خاکهای برهم انباشته شده کنیسه در سال ۱۳۲۲ - ۱۳۲۳ خورشیدی بدست

پارچه‌های نخی به مقادیر زیاد صادر میکردند، زعفران و اقسام میوه‌جات در نواحی آن که وسیع‌ترین و پرآب‌ترین نقطه ایالت جبال بود بعمل می‌آمد، مقدسی گوید چون بخت‌النصر یهودیان را از بیت‌المقدس کوچانید یهودیان شهری که به سرزمین خودشان همانند باشد غیر از اصفهان نیافتند و در آنجا فرود آمدند و بعضی هم گفته‌اند که شوشان‌دخت (سوسن) همسر یزدگرد اول ساسانی (۳۹۹ - ۲۴۰ میلادی) که خود یهودی بوده این محل را برای سکونت یهودیان بنا نهاده است. آثار کهن یهودی در قسمتی از

۴ - واقعه تسخیر بیت‌المقدس بوسیله بخت‌النصر در سال ۵۸۷ ق. م صورت گرفته است.

اشترجانی که بفحواي کتیبه سردر بزرگ مسجد ملك الوزراء عنوان داشته بنا گردیده و از آثار نفیس و جالب استان تاریخی اصفهان است .

این مسجد دارای دو سردر تاریخی در سمت شمال و مشرق است ، سردر شمالی که متجاوز از ۱۲ متر ارتفاع دارد دارای مقرنس عالی کاشیکاری و خطوط و کتیبه‌هایی است و در طرفین آن دو مناره مشاهده میشود که بیش از دو سوم آن بمرور زمان خراب شده ولی بقایای

غلام این درگاه داود بن یعقوب ۱۰ .

مسجد جامع اشترجان

اشترجان (اشترگان) نام دهکده‌ای است که در حدود ۳۶ کیلومتری جنوب غربی اصفهان واقع شده و از روستاهای مشهور لنجان بشمار میرود . در قرن هشتم هجری اشترگان بصورت شهری کوچک بوده و مسجد جامع آن در اواخر سلطنت ایلخان مسلمان مغول سلطان محمد خدابنده (اولجایتو) بوسیله خواجه فخرالدین محمد بن محمود بن علی

سنگ را که چون ستون برپا کردم بیت‌الله شود و آنچه بمن بدهی ده يك آنرا بتو خواهم داد^۱ اینک من فرشته‌ای پیش‌روی تو میفرستم تا ترا در راه محافظت نموده بدان مکانی که مهیا کرده‌ام برسانی^۲ خداوند برای شما جنگ خواهد کرد شما خاموش باشید^۳ بتاریخ پنجشنبه بیست و هشتم ماه آب سال ۳۸۹۰ از خلقت آدم^۴ خداوند این‌ماه عزا را (مقصود ماه آب است که ماه سوگواری یهودیان میباشد) بشادی مبدل نماید . سلام بر تمام افراد اسرائیل

آنها هنوز از عظمت سابق و نفاست بنای مزبور حکایت میکند .

نکته قابل توجه در مناره‌های سردر شمالی مسجد اشترگان آنست که مناره‌های این مسجد مانند مناره‌های بنای تاریخی مشهور اصفهان منار جنبان که نزدیک به زمان ساختمان مسجد اشترگان یعنی در سال ۷۱۶ هجری بنا شده است متحرک هستند تزیینات نمای خارجی مناره‌های مسجد اشترجان بخط بنائی با کاشی لاجوردی بر زمینه آجری تکرار جمله (الله اکبر) است .

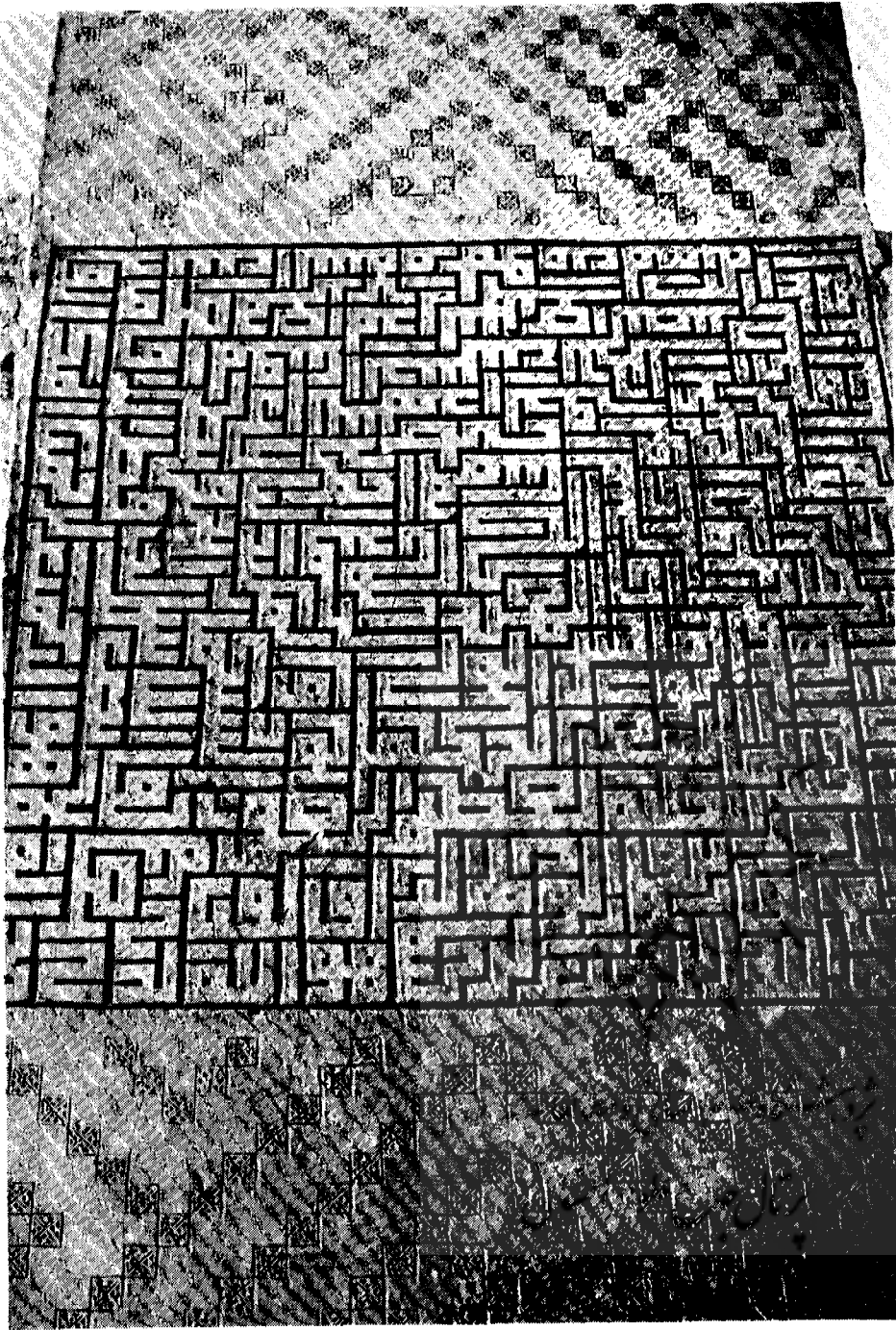
خواجه فخرالدین محمد اشترجانی مسجد اشترجان را بنا کرده است .

کتیبه اصلی سردر بزرگ مسجد اشترجان بخط ثلث لاجوردی رنگ بر زمینه کاشی فیروزه‌ای بشرح زیر است :
«امر ببناء هذا المسجد المبارك
الصاحب الاعظم ملك الوزراء في العالم
فخر الدنيا والدين محمد بن محمود بن علي
اشترجاني»

۵ - کتاب مزامیر - زمزمور ۱۱۸ آیه
۱۹ و ۲۰ .
۶ - سفر پیدایش باب بیست و هشتم
آیه ۲۲ .

۷ - سفر خروج باب بیست و سوم آیه ۲۰ .
۸ - سفر خروج باب چهاردهم آیه ۱۴ .
۹ - سال ایرانی ۱۳۵۲ که سال نگارش این مقاله است با سال ۵۷۳۳ از مبداء یهود برابر است . بنابراین لوح سنگی مذکور در صورتیکه اصالت داشته باشد متعلق به ۱۸۴۳ سال پیش است و این خود معرف قدمت سابقه سکونت یهودیان در شهر اصفهان میباشد .

۱۰ - متن عبری این لوح را آقایان ایزاک ابرسی رئیس سابق دبیرستان اتحاد اصفهان و شادروان یونس سمعدیا بفارسی ترجمه کرده و با آیات توراۃ تطبیق نموده‌اند .

تزیینات خطی آجری در داخل بقعه پیربکران

→ آثار کهن یهودی در قبرستان قدیمی پیربکران

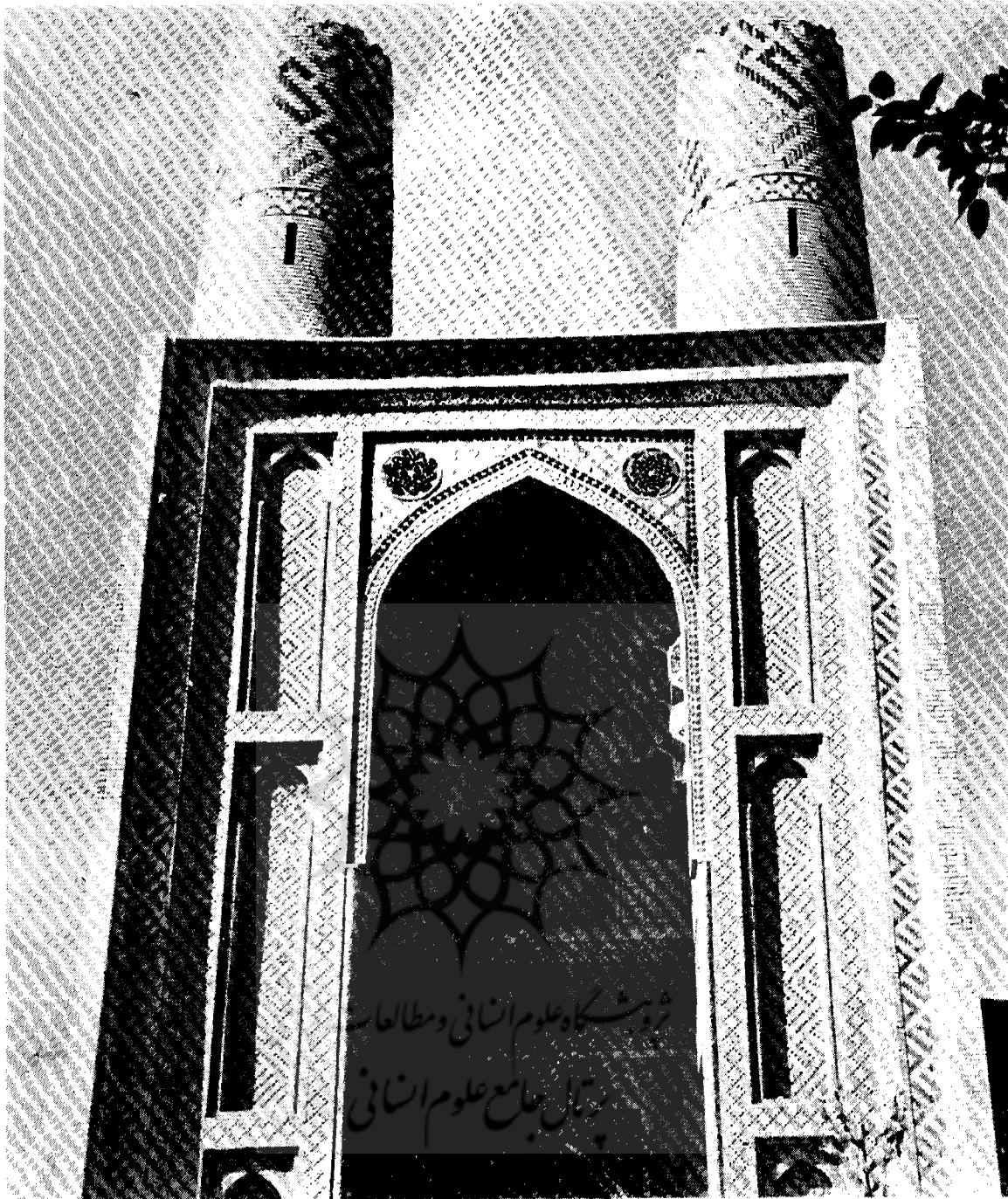

نمونه عالی تزیینات گچبری در داخل بقعه پیربکران

خواجه فخرالدین محمد بن محمود بن علی اشترجانی از مستوفیان و منشیان بزرگ زمان سلطان ابوسعید بهادرخان ایلیخان مسلمان مغول بوده و مدت‌ها وزارت امیر سونج از امرای مشهور او را داشته است. ابن الفوطی در کتاب مجمع‌الادب ذکر او را آورده و میگوید که در ۷۱۴ هجری او را در بغداد دیده است و در ۷۱۷ نیز به همراهی امیر سونج به بغداد آمده و شمس‌الدین ارموی او را مدح گفته و از او صلای سالیانه گرفته است^{۱۱}.

مترجم رساله محاسن اصفهان، حسین بن محمد بن ابی‌الرضا علوی آوی در ذکر پنجم از کتاب محاسن، لنجان را محل نشوونمای بزرگان گردنکش و دلیران لشکرکش معرفی نموده و از بانی مسجد اشترگان بنام: صاحب مغفور سعید فخرالدوله وال‌الدین محمد الاشترجانی طاب‌ثراه با تجلیل تمام نام میبرد و میگوید که در غمخوارگی زبردستان و دل‌ستگی باحوال بیچارگان دقیقه‌ای فروگذار نکرده و خواب خوش بر خود حرام کرده و چون مردم لنجان از ظلم و جور حکام اصفهان بدوشکایت میبردند با موافقت پادشاه وقت (رأی صواب‌دان او آن اولی دید که در حضرت عرضه داشته و آنرا از نواحی اصفهان مفروز گرداند و اهالی آنرا از آن تغلب و گران باری برهاند) حکومت لنجان را شخصاً بعهده گرفته همت بر ضبط و اتساق امور مصروف گردانید و در زمان او عدل و داد جانشین ظلم و جور شد و پس از او دو فرزندش نیز از طریقت پدر پای بیرون نهادند. اسامی پسران او نیز چنین ذکر شده است: «ملك اعظم اعدل صاحب اکرم اکمل دستورالوزراء نظام و صلاح ایران علاءالدوله ملك علاءالدین اعلى الله رتبته» و نام دیگری این‌طور آمده است:

۱۱ - از حواشی مرحوم اقبال آشتیانی بر کتاب ترجمه محاسن اصفهان صفحه ۱۶۶.

سردر باشکوه مسجد جامع اشترجان که مناره‌های آن مانند منارجنبان اصفهان حرکت میکند

«صاحب اعلم افضل ملك معظم
اعدل عضدالوزراء يمين الملة والدين ملك
يمين ادم الله يمينه بمنه.»^{۱۲}
نام خلفای راشدین در تزیینات کاشیکاری
سردر مسجد اشترجان

در داخل مقرنس‌های کاشیکاری
سردر مسجد اشترجان بخط آجری برجسته
برزمینه کاشی فیروزه‌ای در اشکال مربع
مانند چهار نام (محمد) در يك شكل
مربع و چهار نام (ابوبکر) در مربع
دیگر و چهار نام (وعمر) و چهار نام
(و عثمان) و چهار نام (وعلی) نوشته
شده است و در داخل يك شكل مربع دیگر
جمله زیر خوانده میشود:

«رضوان الله عليهم اجمعين»
در تزیینات این سردر در يك شكل
چهار ضلعی دیگر در زیر مقرنساها و در
جهت مقابل سردر خط بنائی آجری بر
زمینه فیروزه‌ای اسامی چهارده معصوم (ع)
نیز ذکر شده است.
نام استادان کاشیکار سردر مسجد
اشترجان

در قسمت فوقانی در چوبی فعلی مسجد

اشترجان بخط ثلث فیروزه‌ای پوسته شده
بر زمینه آجری آیه ۹۶ و قسمتی از آیه
۹۷ سوره شریفه آل عمران نوشته شده
و در دو لوحه کوچک در بالای این
کتیبه و در طرفین آن بخط ثلث پوسته
شده بر زمینه کاشی فیروزه‌ای نام دو
استاد بشرح زیر آمده است:

«استاد احمد و حاجی محمدقطاع
تبریزی»
تاریخ بنای مسجد در کتیبه گنبد مسجد
اشترجان

کتیبه گنبد مسجد اشترجان بخط
کوفی برجسته بر زمینه گچ ساده شامل
آیات اول سوره شریفه (فتح) تا وسط
آیه ششم است و تاریخ این کتیبه در گوشه
سمت راست و بالای محراب بشرح زیر
نوشته شده است:

«و ذلك فی اواخر صفر سنة خمس
عشر و سعمائه.»
يك لوح تاریخی از دوره حکمرانی
ابوالنصر حسن بهادرخان در مسجد جامع
اشترجان

در چهلستون غربی مسجد اشترجان

منظره عمومی مسجد جامع اشترجان

هیچگونه کتیبه‌ای موجود نیست ولی بر
یکی از دیوارهای چهلستون شرقی مسجد،
لوحی از سنگ نصب شده که بنا بر مضمون
آن شخصی بنام کمال‌الدین اسماعیل
فرزند ظهیرالدین ابراهیم اشترجانی
در دوره سلطنت ابوالنصر بهادرخان
(اوزون حسن) بخرج خود یمین و بسار
مسجد جامع اشترجان را تعمیر نموده
است.

کتیبه تاریخی این لوح مورخ به
سال ۸۸۱ هجری بشرح زیر است:
«در زمان خلافة حضرة پادشاه اسلام
السلطان الاعظم مالك رقاب الامم ابوالنصر
حسن بهادرخان خلدالله ملكه و سلطانه
تعمیر یمین و بسار مسجد جامع اشترجان
نمود از خاص مال خود الشيخ السالك
المسمى به كمال الدين اسماعيل بن
ابراهيم اشترجانی ابتغاء لمرضاة الله تعالى
امید که قبول حضرة عزة گردد و اهل بیتش
بدعا یاد کنند فی تاریخ ربیع الثانی سنة
احدی و ثمانین و ثمنمانه.»

کتیبه سردر شرقی مسجد اشترجان
کتیبه سردر شرقی مسجد جامع
اشترجان بخط ثلث برجسته گچی بر زمینه
گچی گل و برگ مورخ بسال ۷۱۵
هجری قمری بشرح زیر است:

«بسم الله الرحمن الرحيم وان المساجد
لله فلا تدعوا مع الله حداً فی سنة خمس
عشرة و سعمائه.»
ابن بطوطه سیاح مشهور مراکشی در سال
۷۲۷ هجری مسجد اشترجان را دیده
است.

ابن بطوطه جهانگرد معروف قرن
هشتم هجری ضمن مسافرت‌های مشهور
خود، به ایران نیز مسافرت کرده و در
سال ۷۲۷ هجری قمری در شهر اصفهان
بوده است وی در مسافرت خود از اینده
به اصفهان از اشترگان گذشته است و از
این دهکده که در آن موقع شهری بشمار
میرفته بدینگونه توصیف میکند:

«... پس مسافرت ما در زمین
پهناور و پرآبی آغاز شده که از مضافات

شهر اصفهان بشمار میرود ، در این طریق
نخست به شهر اشترگان رسیدیم ، اشترگان
شهری است نیک و پر آب و دارای باغها ،
مسجد زیبایی نیز دارد که آبی از وسط
آن میگذرد . « ۲۴ » .

۱۲ - ذکر پنجم از کتاب ترجمه محاسن
اصفهان چاپ تهران صفحه ۶۸ و ۶۹ .
۱۳ - سفرنامه ابن بطوطه چاپ طهران
صفحه ۱۸۹ و ۱۹۰ .
(جوی آبی که ابن بطوطه از آن نام
میبرد هم اکنون در خارج از مسجد و جلوی
سردر بزرگ شمالی آن (سردر اصلی) جریان
دارد : نگارنده) .

راست : کنیه ثلث و تزیینات کاشیکاری سردر مسجد جامع اشترجان

چپ : محراب گچبری مسجد جامع اشترجان

